

KAZAKİSTAN VE RUSYA EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ: RİSKLER VE PERSPEKTİFLER

Rusya, ticaret ve yatırımlar açısından Kazakistan'ın önemli ekonomik ortaklarından biridir. Ülkeler birçok önemli projeyi ortaklaşa hayata geçirmektedir. Ancak Ukrayna işgali ve uluslararası yaptırımlar ve baskılar nedeniyle Rusya ile ekonomik iş birliği Kazakistan ve diğer Orta Asya ülkeleri için büyük ölçekli külfet doğurabilme riskini taşımaktadır. Bu nedenle, söz konusu yorum, Rusya'nın Kazakistan ekonomisindeki rolünü analiz etmeyi, ekonomik iş birliğinden kaynaklanan potansiyel riskleri ortaya çıkarmayı ve siyasi önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

İki ülke arasındaki ikili ticaret rakamlarının analizi, ticaret cirosu hacminin önemli ölçüde arttığı yönündedir. Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC, 2022) verilerine dayanan hesaplamalar, söz konusu rakamın 2002'de 4,3 milyar dolardan 2021'de rekor bir düzey olarak 25,6 milyar dolara yükseldiğini göstermektedir. Rapor edilen dönemde, Rusya'nın Kazakistan'a ihracatı 2,4 milyar dolardan yaklaşık 18,5 milyar dolara yükselirken, Kazakistan'ın Rusya'ya ihracatı 1,9 milyar dolardan 7,1 milyar dolara artmıştır. Rusya'nın Kazakistan'a ihracatı 7,7 kat (2002'den 2021'ye) artarken, aynı rakam Kazakistan'ın için 3,7 kat olmuştur.

Rusya'nın Kazakistan'a ihracatı çok çeşitli olup, ağırlıklı olarak tarım ve imalat mallarından oluşmaktadır. İki ülke arasındaki ikili ticarete tarım ürünlerinin önem kazandığını belirtmekte fayda vardır. Örneğin, Rusya'nın Kazakistan'a tarımsal ihracatı 2002'de yaklaşık 178 milyon dolardan 2021'de yaklaşık 2,8 milyar dolara yükselmiştir. Rapor edilen dönemde, Rusya'nın Kazakistan'a yaptığı toplam ihracatta tarımsal ihracatın payı %7,4'ten %14,9'a yükselmiştir. Bazı tarım ve gıda ürünlerinin arzındaki önemli artışa dikkat çekmek önemlidir. Rapor edilen dönemde Rusya'dan Kazakistan'a et ihracatı 0,6 milyon dolardan 72,6 milyon dolara, tahıllar 1,3 milyon dolardan 246,2 milyon dolara, şeker ve şeker ürünleri 9,7 milyon dolardan 217 milyon dolara yükselmiştir. Kamış veya pancar şekeri ihracatının 3,2 milyon dolardan 160,6 milyon dolara yükseldiğini belirtmekte fayda vardır.

Söz konusu rakamlar Rusya'nın Kazakistan'ın gıda pazarında ve güvenliğinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Kazakistan'ın Rusya pazarına tedariki ağırlıklı olarak metaller ve mineral yakıtlardan oluşmaktadır. Tarım ürünleri ihracatı ise 2002 yılında 76 milyon dolardan 2022 yılında 502 milyon dolara yükselerek önemli bir ölçüde büyüme göstermiştir. Tarım ihracatının Kazakistan'ın toplam ihracatı içindeki payı %3,9'dan %7'ye yükselmiştir. Lakin bu rakam 2004 yılında %12,3'e kadar yükselmişti. Kazakistan'ın Rusya'ya tarım ve gıda tedarikinin büyük ölçüde tahıl ürünlerine bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte Kazakistan'ın Rusya'ya ihracatında payını önemli ölçüde artıran birçok tarım ürünü bulunmaktadır. Örneğin, rapor edilen dönemde süt ürünleri ihracatı 0,8 milyon dolardan 51,1 milyon dolara yükselirken, et ürünleri ihracatı 1,1 milyon dolardan 53,5 milyon dolara kadar artmıştır. 2021 yılında Kazakistan'ın Rusya'ya ihraç ettiği diğer önemli ürünler arasında demir-çelik (%25,8), mineral yakıtlar (%6,3), inorganik kimyasallar (%3,5) ve elektrikli makineler (%1,7) yer almıştır.

Rusya, son on yılda Kazakistan ekonomisine yaklaşık 12,6 milyar dolar yatırım yapmıştır. Kazakistan'da Rusya iştirakli 7,791 işletme ve Kazakistan'da faaliyet gösteren 3,325 Kazak-Rus ortak işletmesi bulunmaktadır. Rus şirketleri, Kazakistan ekonomisine yatırılan miktar açısından en önemli beş yatırımcı arasında yer almaktadır. Rus şirketlerinin yatırım portföyü hemen hemen her sektörde temsil edilerek, farklı alanlarda toplam 5,3 milyar dolarlık 30 ortak büyük proje uygulama ve geliştirme aşamasındadır [TASS, 2021].

Fakat Ukrayna krizinin ardından Rusya, Kazakistan'ı riske atan bazı tartışmalı kararlar almıştır. Özellikle Rusya'nın tahıl ve şeker ihracatına geçici kısıtlamalar getirmesi Kazakistan pazarında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak, söz konusu adım, bu malların arzını azaltarak kıtlığa ve fiyatların yükselmesine neden olmuştur.

İkinci olarak, tahıl açığı Kazakistan'daki ekim dönemi için riskleri artırmıştır. Üçüncü olarak, fiyat artışları Kazakistan'da toplumsal hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Son olarak, söz konusu karar, malların serbest dolaşımını destekleyen Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) ilkelerini ihlal ederek, stratejik müttefikleri riske atıp, her iki ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar vermiştir. Kazakistan'ın petrol ihracatının büyük bölümünün Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) aracılığıyla Rusya'dan geçtiği bilinmektedir. 6 Temmuz 2022'de Novorossiysk Primorsky Bölge Mahkemesi'nin çevre ihlalleri bahanesiyle Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu'nun çalışmalarını bir ay süreyle askıya aldığı ortaya çıkmıştır. Ancak, daha sonra Krasnodar Bölge Mahkemesi, Novorossiysk Primorsky Bölge Mahkemesi'nin kararına karşı temyiz başvurusunda bulunmuştur. Belgeleri değerlendiren ve tarafların iddialarını dinleyen temyiz mahkemesi, yerel mahkemenin kararını değiştirerek CPC'ye 200 bin ruble idari para cezası uygulamıştır [KazTAG, 2022].

Aynı zamanda, Rus şirketlerinin Kazakistan'daki faaliyetleri önemli ölçüde artmıştır. Kazakistan döviz piyasasındaki işlem hacimlerinde artış kaydedilmiş olup bunun ana nedenleri arasında, ruble-tenge eşleşmesindeki artış gösterilebilir. Bu çiftin genel döviz ticareti içerisindeki oranı da %9'a ulaşmıştır. Rublede işlem hacmi yaklaşık 10 kat artarak 115,55 milyar rubleye, işlem sayısı ise 2,052 artarak 3,360'a çıkmıştır. Bu, Kazakistan pazarında dolar ve rublenin değiştirilmesine ilişkin kısıtlamalar nedeniyle rubleye olan yüksek talep veya ruble-tenge değişimi ile açıklanabilir [Forbes, 2022].

Yaptırımların ardından birçok Rus şirketi Kazakistan'a taşınmıştır. Ocak – Mayıs 2022 döneminde ülkede faaliyette bulunan yabancı şirket sayısı %12,7 artarak 25,000'e yaklaşmıştır. Raporlanan dönemde, toplam yabancı şirket sayısı 1,600'ü Rusya'dan olmak üzere 2,400 şirket artmıştır. Mayıs 2022 sonunda Rus şirketlerinin sayısı 13,000'e ulaşırken, Belarus'tan göç eden şirket sayısı 120'ye çıkmıştır [Kapital, 2022]. Bu şirketlerin sağladığı faydalarına rağmen, Kazak hükümeti, Kazakistan iç pazarında yaptırımlarla ilgili riskleri ve artan rekabeti göz önünde bulundurmalıdır. Bu nedenle, muhtemel risklerin azaltılmasına yönelik politikaların şimdiden geliştirilmesi önemlidir.

Sonuç olarak, Rusya'nın Kazakistan'ın önemli bir ekonomik ortağı olmaya devam ettiği söylenebilir. Ancak bu ilişkileri güçlendirmek için Rusya, Kazakistan'ın ekonomik çıkarlarına zarar

verebilecek yukarıda belirtilen tek taraflı kararlardan kaçınılmalıdır. Kazakistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya yönelik ekonomik politikasını değiştirmesi gerekmektedir ve bu kararların uzun süreli sonuçları olacaktır. Halihazırda, Rusya'nın temel riskleri, belirsiz ve öngörülemez kararlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Kazakistan tüm ekonomik bağımlılıklarını gözden geçirmeli, ekonomi politikasında gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmeli, ithalat kanallarını çeşitlendirmeli ve ithal ikameye başlamalıdır. Bu politikalar Kazakistan'ın konumunu güçlendirme ve rekabet gücünü artırma nedeniyle Kazakistan için AEB içindeki çıkarlarını korumak bağlamında önemlidir.

Kaynakça

Forbes (2022). The volume of ruble trading on KASE grew almost 10 times in six months. Alınan yer https://forbes.kz/finances/exchange/torgi_ruble_na_kase_vyrosli_pochti_v_10_raz_polgoda. Erişim tarihi 15.07.2022.

ITC (2022). Bilateral trade between Russian Federation and Kazakhstan. Alınan yer https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c643%7c%7c398%7c%7cTO-TAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1. Erişim tarihi 10.07.2022.

Kapital (2022). Russian companies are actively migrating to Kazakhstan. Alınan yer <https://kapital.kz/business/106788/rossiyskiye-kompanii-aktivno-migriruyut-v-kazakhstan.html>. Erişim tarihi 10.07.2022.

KazTAG (2022). The Russian court reversed its decision to suspend the work of the CPC. Alınan yer <https://kaztag.kz/ru/news/rossiyskiy-sud-otmenil-svoe-reshenie-o-priostanovke-raboty-ktk>. Erişim tarihi 11.07.2022.

TASS (2021). Russia has invested about \$12.6 billion in Kazakhstan over 10 years. Alınan yer <https://tass.ru/ekonomika/12163071>. Erişim tarihi 04.07.2022.